

Філософія Стародавнього світу, Середньовіччя та доби Відродження

План

1. Релігійно-філософські вчення Стародавньої Індії.
2. Зародження філософії у Стародавньому Китаї. Конфуціанство та даосизм.
3. Періодизація та особливості античної філософії:
 - а) Досократичний період античної філософії.
 - б) Класичний період розвитку античної філософії(Сократ, Платон, Арістотель)
 - в) Філософія елліністичної доби: стоїцизм, епікуреїзм, скептицизм
4. Характерні риси філософії епохи Середньовіччя. Апологетика, патристика, схоластика як основні напрямки середньовічної філософії.
5. Загальна характеристика та світоглядні основи епохи Відродження. Натурфілософія та соціальна філософія² Відродження.

Релігійно-філософські вчення Стародавньої Індії

Зародки філософського мислення в Індії сягають глибокої давнини (2500-2000 рр. до н. е.). Перші філософські ідеї ми знаходимо в давніх священних індійських текстах, які називаються "Веди". "Веди" - стародавні пам'ятки індійської літератури, написані віршами і прозою, що формувались у другій половині II - на початку I тисячоліття до н. е. і існували спершу в усній формі.

Ведична література поділяється на кілька частин: власне чотири Веди, Упанішади, "Веданта-сутра" й Історії (Ітіхаси)

Філософія Стародавньої Індії: загальна характеристика

Філософія стародавньої Індії заснована на священних книгах - Ведах, що становлять собою чотири священні книги:

- 1) Рігведи;
- 2) Самаведи
- 3) Брахмани;
- 4). Упанішади.

Усі філософські школи в Стародавній Індії, залежно від їхнього відношення до Вед, поділяються на:

- 1) ортодоксальні, тобто такі філософські школи, які відповідають Ведам;
- 2) неортодоксальні, які Ведам не відповідають.
- Основними школами філософії Стародавньої Індії є буддизм, джайнізм та йога.

Основні поняття філософії Стародавньої Індії:

- а) брахма - це світова душа;
- б) атман - це індивідуальна душа;
- в) карма - це закон відплати людині за її справи;
- г) сансара - це закон вічного переселення душ та кругообігу в природі.

Характерною особливістю стародавньоіндійського світогляду є те, що в ньому простежується органічний процес переходу від міфологічно-релігійного світогляду до філософії. Саме у ведичній літературі знаходимо основні поняття та ідеї, які стали головними для всієї індійської філософії

► **"Ріг Веда", "Веда хвали"**, складається з 1017 гімнів, зібраних у десяти книгах. Більша частина віршів прославляє Агні, бога вогню, й Індру, бога дощу й небес. Користуватись цими гімнами можуть тільки люди, обізнані в духовних питаннях.

► • **"Яджур Веда"**, відома як "Веда жертвопринесень", містить інструкції по проведенню жертвопринесень.

► • **"Сама Веда", "Веда піснеспівів"**, складається з 1549 віршів, багато з яких зустрічаються в іншому контексті в "Ріг Веді". "Сама Веда" особливо прославляє небесний напій сому (нектар безсмертя).

► • **"Атгарва Веда"** містить різні пісні й обряди,

Упанішади - це зібрання 108 філософських творів. Слово упа-ні-шат означає "сидіти поблизу" і вказує на учня, який сидить поблизу від свого гуру (буквальне значення слова гуру - "важкий", істинний гуру повинен бути важким, навантаженим знаннями) й уважно слухає його, щоб досягнути трансцендентну ведичну мудрість ("Хто має вуха - нехай слухає!"). Таким чином, Упанішади знаменують початок трансцендентного життя. "Веданта-сутра" складається з афоризмів, які розкривають метод досягнення ведичного знання Історії або Ітіхаси - це додаткова ведична література. Вони включають Пурани, "Махабгарату" й "Рамаяну".

Серед багатьох шкіл індійської філософії чітко окреслюються два їх типи: ортодоксальні, класичні (даршан) і неортодоксальні, некласичні (настіка)

- ▶ □ Найважливішим досягненням філософії санкх'я стала онтологія - учення про буття, що розглядає двадцять чотири найголовніших принципи побудови світу.
- ▶ □ Школи йога, виходять із своєрідного з'ясування питання про сутність відношення душі і тіла, духовного і тілесного, шляхом самозаглиблення людини у свій внутрішній світ, що реалізується через безпосереднє бачення і переживання.
- ▶ □ Філософська школа веданта яскраво представляє об'єктивно-ідеалістичну систему
- ▶ □ Школа вайшешика найбільш тісно пов'язана з природничо-науковими уявленнями тодішнього суспільства
- ▶ □ Школа ньая є вершиною староіндійської логіки і теорії пізнання
- ▶ □ Чарвака-локаята, яка не визнає авторитету Вед, не вірить у життя після смерті, заперечує існування Бога, оригінально визначає начала буття і сутність процесу пізнання.

Буддизм: основні ідеї

Основні положення вчення Будди свідчать про глибину і високу моральність. Суть буддистської концепції виражається в «чотирьох шляхетних істинях», сформульованих Буддою у своїй першій проповіді в Бенаресі.

Основоположник буддизму - Будда (563 - 483 рр. до н.е.).

Основні ідеї буддизму:

- 1) життя - це страждання;
- 2) джерелом страждання є бажання людей;
- 3) необхідно прагнути до Нірвани (угасання всіх бажань);
- 4) до Нірвани веде восьмирічний шлях.

- ▶ **Перша** благородна істина буддизму стверджує: "В світі існує страждання". Народження - страждання; захворювання - страждання; смерть - страждання; смуток, плач, горе, нещастя і відчай - страждання; розлучення з коханим - страждання; неодержання пристрасно бажаного - страждання".
- ▶ **Друга** благородна істина буддизму наголошує: "Причина страждань - у бажаннях". Але Будда говорив не про всі бажання, а егоїстичні, що ґрунтуються на неправильному баченні людиною самої себе та навколишнього світу, що й призводить до страждань.
- ▶ **В третій** благородній істині зазначається: "Для того, щоб припинити страждання, потрібно припинити устремління". Отже, щоб уникнути страждань, потрібно загасити всі свої бажання, позбутися всіх прагнень.
- ▶ **Четверта** благородна істина проголошує: "Шлях приборкання устремлінь та виходу з сансари указав Будда". Це благородний восьмирічний шлях спасіння, дотримуючись якого можна досягнути найвищої мети - позбутись страждань, випасти з колеса сансари та поринути у нірвану.

Зародження філософії у Стародавньому Китаї.

- ▶ Давньокитайська передфілософія сформувалась за зазначених соціально-історичних умов, що не могло не вплинути на її характер. Її особливості - практицизм, наголос на соціально-політичні та етичні проблематиці.
- ▶ Основні принципи світогляду людини давньокитайської цивілізації відображені в п'ятикнижжі “У-цзін”, що складається з “Книги пісень”, “Книги історії”, “Книги перемін”, “Книги обрядів” та літопису “Чунь-цю”. Ці п'ять книг стали основою традиційної освіти.
- ▶ Найважливіша тема давньокитайської думки має міфологічне коріння - це проблема добра і зла.

Філософія Стародавнього Китаю

- ▶ У розвитку філософії Стародавнього Китаю виділяють два основних етапи:
- ▶ етап зародження філософських поглядів, що охоплює VIII - VI ст. до н.е.
- ▶ етап розквіту філософської думки, який відносять до VI - III ст. до н.е. і називають «золотим століттям китайської філософії». Саме на другий етап падає формування китайських філософських шкіл - конфуціанства, даосизму, моїзму, легізму, що значно вплинули на весь наступний розвиток китайської філософії

Вершиною старокитайської філософії стало вчення Конфуція (Кун Фуцзи), що жив у 551-479 рр. до н. е.

- вперше переносить центр ваги роздумів мудреця з Космосу на соціум, звертаючись до совісті людини як головного чинника суспільного життя;
- створює першу філософію моралі ;
- утверджував загальнолюдські цінності, розробляв моральні норми, які охоплюють усі суспільні організації, сім'ю, державу тощо, закликав будувати відносини між людьми на взаємній повазі і любові;
- розробляє концепцію ідеальної людини, благородного мужа не за походженням, а завдяки вихованню високих моральних якостей та культури особистості;
- велике значення надавав вихованню та освіті, зводячи їх до оволодіння і засвоєння етико-політичних норм та вимог.

Засновник конфуціанства - Конфуцій (28 вересня 551-479 рр. до н.е.)-філософ, мислитель. Основна праця - „Лунь Юй” (“Бесіди та судження”).

Першою філософією матеріалістичного напрямку в Китаї був даосизм, засновником якого вважають Лао-цзи, котрий жив у VI-V ст. до н. е.

- ▶ □ Центральною проблемою філософії Лао-цзи є питання "дао". "Дао", за Лао-цзи, - це одночасно і всезагальний шлях, якого дотримуються всі явища і речі, і їхнє першоджерело, першооснова.
- ▶ □ Філософські погляди Лао-цзи містять у собі зразки наївної діалектики. Він завжди вказував на плинність, змінність речей і на їхню внутрішню суперечливість.
- ▶ □ вперше в історії філософії висуває проблему єдності сутності і якості та їх відмінностей. Завдання пізнання Лао-цзи вбачає у зведенні різноманітності речей до їх загальної єдності, що прихована в "дао".

Дао - це безтілесний, безкінечний, вічний, незмінний, безформений, неосяжний органами відчуттів початок. Цей початок є дійсною основою всіх речей та явищ природи і тотожний небуттю. А разом з цим і всеохоплюючим законом світу.

ПЕРІОДИ РОЗВИТКУ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ

- ▶ I. Філософія стародавнього світу
VIII-VII ст. до н.е. - IV-V ст. н.е.;
- ▶ II. Філософія Середньовіччя
V-XIV ст. н.е.;
- ▶ III. Філософія епохи Відродження
XIV-XVI ст. н.е.;
- ▶ IV. Філософія
XVII-XVIII ст.ст.;
- ▶ V. Філософія
XIX - початку XX ст.ст.;
- ▶ VI. Сучасна філософія.

АНТИЧНА ФІЛОСОФІЯ

- ▶ Антична філософія охоплює понад 1 тисячу років, пройшовши ряд етапів

Особливості античної філософії:

- ❑ вперше відокремилась від інших сфер діяльності і постала як автономний напрям знання і пізнання;
- ❑ споглядальність і умоглядність переважної більшості філософських доктрин, відсутність безпосереднього зв'язку з практикою;
- ❑ тісний зв'язок філософії з природознавством;
- ❑ була відкритою і доступною (для усіх і ромадян, крім жінок);
- ❑ терпима до різних думок і позицій;
- ❑ динамічна (в ній були зародки різних напрямів подальшої філософії);
- ❑ еластична, тобто здатна набувати різних форм і уявлень

СОКРАТ

(469-399 рр. до н.е.)

В історії філософії немає постаті більш загадкової і легендарної, ніж Сократ. Ще у стародавні часи він став у свідомості людей втіленням мудрості, ідеалом мудреця, що поставив істину вище життя

- ▶ □ фундаментальною проблемою філософії Сократа стала не космологічна, як у попередників, а антропологічна проблема, не світ і світопорядок, а людина.;
- ▶ □ знання він розумів як добродійність , як вищу чесноту, що має загальне визнання;
- ▶ □ здійснює переворот в існуючій до нього системі цінностей.
- ▶ □ сформулював метод майевтики - пошуку істини під час співставлення різних оцінок явищ у різних людей;
- ▶ □ Метод іронії (характеризує процеси заперечення , розходження наміру і результату, задуму і об'єктивного сенсу)

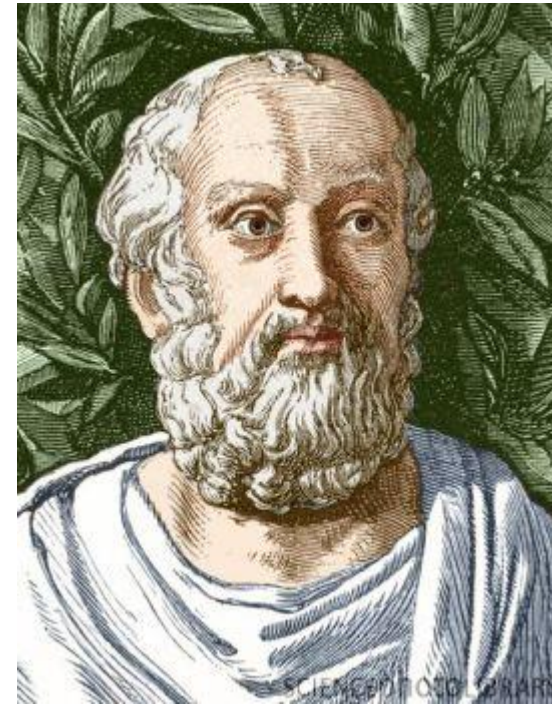
Сократ увійшов в історію філософії як фундатор софійного, діалогічного способу філософування. Його вважають уособленням філософії. Він жив так, як філософував, а філософував так, як жив. Його ідеї у трансформованому або більш розвинутому вигляді зустрічаються у подальшому не лише в рамках античної традиції, але й далеко за її межами.

ПЛАТОН

(427-347 до н.е.)

Відкрив світ умоглядного (теоретичного) бачення реальності. Його вчення про буття надало вищого онтологічного статусу конкретностям навколишнього світу, подолавши все розмаїття його форм у вигляді незмінних першообразів. Платон є автором першої утопічної концепції соціальної перебудови.

- Філософське вчення Платона охоплює широке коло питань: онтологію (вчення про буття), теологію (вчення про Бога), космологію (вчення про світ), космогонію (вчення про походження світу), психологію (вчення про душу), гносеологію (вчення про пізнання), антропологію (вчення про людину), етику (теорію моралі), естетику (теорію мистецтва), логіку (вчення про закони мислення), соціологію (вчення про суспільство). Всі ці питання становлять єдине ціле, в основі яких лежить учення про ідеї. Платон є творцем послідовної системи філософського ідеалізму. В його особі старогрецький ідеалізм уперше виступає у формі світогляду, що протиставляє себе матеріалізму. Його вчення - це система об'єктивного ідеалізму.

АРИСТОТЕЛЬ

(384-322р. до н.е.)

► З ім'ям Арістотеля зв'язаний початок виділення філософії з єдиної нерозчленованої науки Стародавнього світу в самостійну галузь знання, що досліджує питання сутності світу. Вперше він поставив питання про те, що філософія - наука про суще. Першим із мислителів античності здійснив спробу дати наукове обґрунтування філософії та філософське обґрунтування науки.

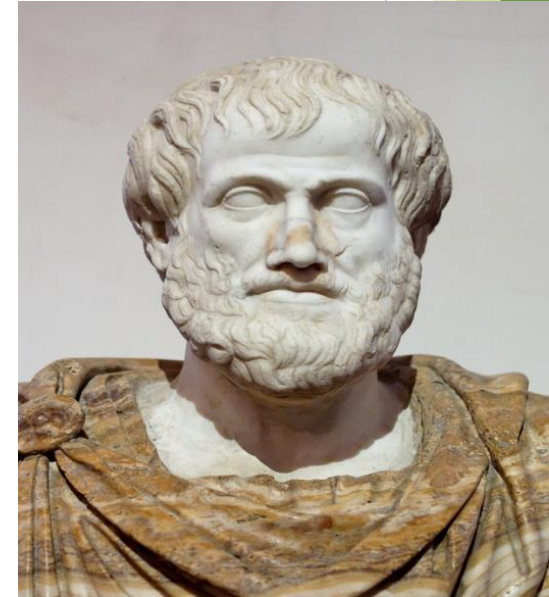
▣ Філософію поділяв на теоретичну або умоглядну, практичну та поїєтичну, творчу
▣ піддав критиці вчення Платона в його головному пункті - за тезу про окреме від реальних речей існування ідей, що претендують на те, щоб бути причинами речей, бути їх сутністю

▣ стверджував, що буття - це одиничний, реальний предмет (ось ця людина, це дерево, цей будинок і т.п.)

▣ проблему субстанції (сутності) буття вирішує через поняття матерії і форми

▣ вважав, що ключ до розуміння природи - знання руху

▣ значну увагу приділяв проблемам пізнання, дотримувався думки, що жадоба знань - природна властивість людини

Філософія елліністичної доби

- В епоху еллінізму з одного боку продовжувався розвиток філософських вчень попередніх періодів (неопіфагореїзм, неоплатонізм, перипатетизм та ін.), а з іншого боку - на основі попередніх вчень чи як реакція на них з'явився ряд нових вчень(кінізм, скептицизм, стоїцизм та ін.).

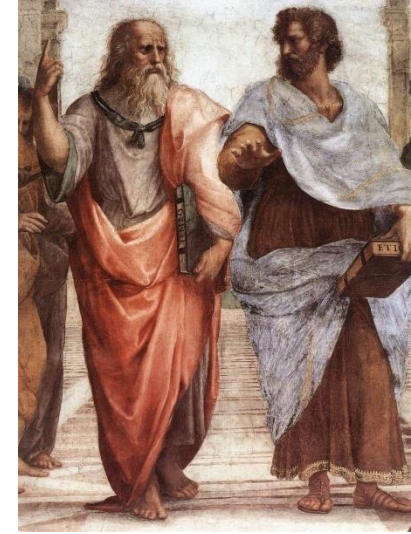
Елліністично-римська філософія своїм зверненням до морально-духовного світу людини підготувала ґрунт для переходу від предметно-тілесної парадигми буття до парадигми духовної реальності, що шукає сенс життя в реалізації духовних запитів та інтересів.

Філософія все більше втрачає зв'язки з науками, зазнаючи все більшого впливу художньо-міфологічно-релігійного комплексу. Це зумовлено бурхливим розвитком наук, їх спеціалізацією, визначенням свого предмета. Якщо раніше філософія і науки були тісно пов'язані між собою, то в елліністичний період науки відокремились від філософії.

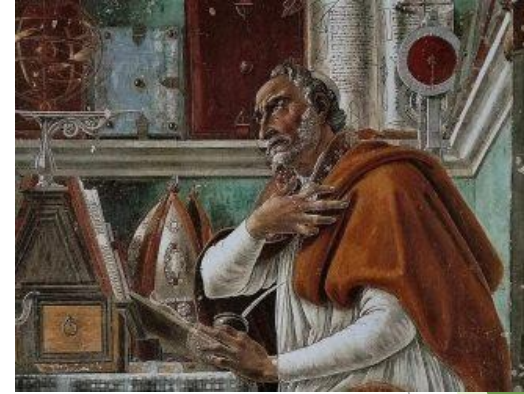
▣ Філософія поступово втрачає свій творчий характер, здатність до творення нових ідей, все більше озираючись назад, на своє минуле. Починається епоха саморефлексії, коментування і тлумачення старих філософських текстів, засвоєння, переробка і пристосування попередніх філософських учень до нових умов. Характерно, що це було повернення не до проблематики Платона та Арістотеля, а до досократиків - Геракліта,¹⁷ Демокріта, софістів

- ▶ Антична філософія - величний ідейний здобуток людства. Вона не лише вперше відкрила широкі обрії людського інтелектуального світоосмислення, але й зафіксувала великі прозріння в межах цих обріїв. Антична філософія вперше окреслила основні напрями філософської проблематики, визначивши на віки людське розуміння світу, Космосу, природи, суспільства, людини, її пізнання, інтелекту, поведінки.

Характерні риси філософії епохи Середньовіччя.

- ▶ ➤ духовно-ідеальне тлумачення реальності
- ▶ ➤ найдосконалішим втіленням духовності мислиться Бог
- ▶ ➤ теологія (богослов'я) підноситься за цих умов на рівень «найголовнішого» знання, здатного дати вичерпні відповіді на всі «загадки буття».
- ▶ ➤ нова християнсько-середньовічна думка проголошує «неістотними» тілесні характеристики людського індивіда «Нема різниці поміж юдеєм та гелленом», «нема юдея, ні грека; нема раба, ані вільного, нема чоловічої статі, ані жіночої, бо всі ви один у Христі Ісусі» (Біблія. Рим., 10, 12; Гал., 3, 28).

Середні віки охоплюють величезний тисячолітній період історії (V- XV ст.). У Західній Європі умовним початком цього періоду вважають рік краху Римської Імперії (476 р.).

ОСНОВНІ ІДЕЇ ХРИСТИЯНСЬКОГО СВІТОГЛЯДУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

- ▶ ☐ Ідея троїстості Бога як Творця, Спасителя і Святого Духа.
- ▶ ☐ Ідея свободи вибору Добра або зла.
- ▶ ☐ Ідея посмертної віддяки і Божественного милосердя.
- ▶ ☐ Ідея апокаліптичного завершення світової історії

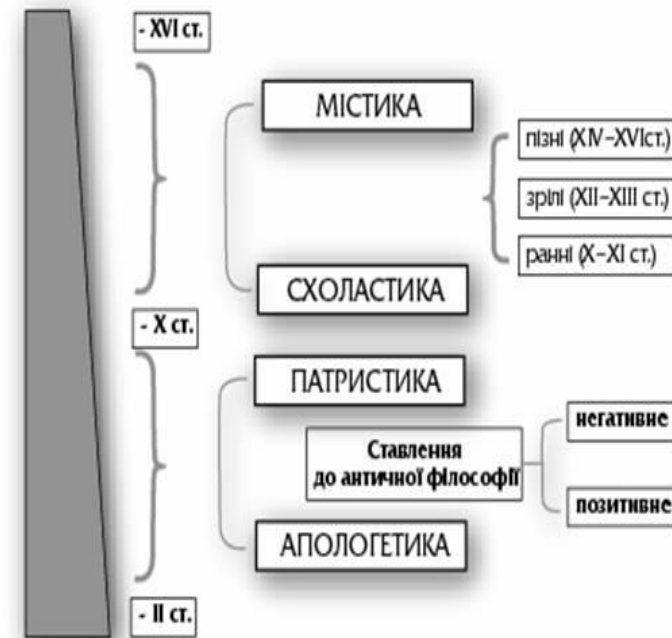
Апологетика - період союзу між філософією і богоодкровенням

Патристика - розробка зусиллями отців церкви християнського вчення

Рання схоластика - суперечка про універсалії

Висока схоластика - поєднання аристотелізму і християнської філософії

Пізня схоластика - філософська і релігійна істини мають різне застосування

АПОЛОГЕТИКА (від грец. ἀπολοῦετικός - захисний)

- ▶ обґрунтування і захист християнського віровчення
- ▶ АПОЛОГЕТИКА (від грец. ἀπολοῦετικός - захисний) Апологети захищали християнство від критики язичницьких філософів і намагались довести римській владі, що християнство виховує не руйнівників і заколотників, а вірних підданих держави та надійних членів суспільства. У своїх зверненнях апологети почали розглядати та розробляти важливі світоглядні ідеї, такі як розуміння сутності Бога, характеру та змісту божественного творіння, природи та сутності віри, співвідношення віри та знання. До числа апологетиків зараховують Кодрата з Афін, Аристида, Юстинамученика, Афіногора, Оригена, Тертуліана

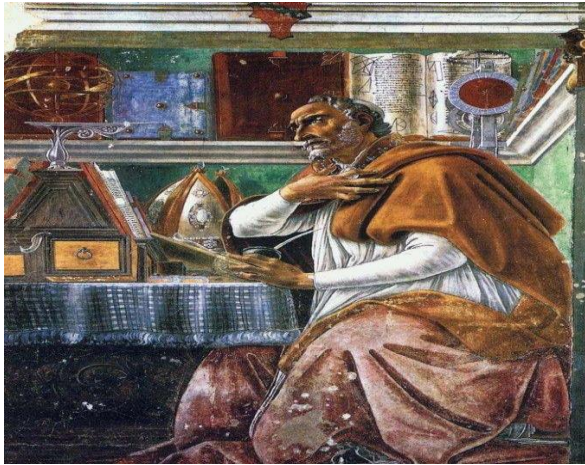

Патристика

поділ на східних (грекомовних) і західних (латиномовних) отців церкви

- (лат. «pater» — отець), період формування найавторитетнішими християнськими мислителями — «отцями церкви» — вихідних принципів середньовічної християнсько-філософської думки

До перших належать члени так званого «каппадокійського гуртка» Григорій Назіанзін (бл. 330—390), єпископ Константинопольський, прозваний Богословом; Василій Великий (бл. 330—379), єпископ Кесарійський; Григорій (325—394), єпископ Нисський

Західні «отці церкви» — Амвросій (340—397), єпископ Медіоланський (Міланський); Ієронім Блаженний (345—420), перекладач Біблії на латинську мову; Аврелій Августин (354—430), єпископ Гіппонський — мислять, відповідно, в «західній» (спонукуваній римолатинською ментальністю) манері з її практицизмом, «формалізмом», «епістемомонологічним» баченням світу.

Святий Августин, або Августин Блаженний, (354- 430) — мислитель, творчість якого відобразила основну суперечність раннього Середньовіччя.

СХОЛАСТИКА

рання схоластика IX-XII століття

зріла, класична схоластика XII-XV століття

- Потреба в систематизації християнського віровчення, раціонального обґрунтування християнської догматики приводить до виникнення схоластичної філософії. Термін “схоластика” від грец. “schole”- школа і означає “шкільна філософія”. Отже, вона свідомо розглядає себе як науку, поставлену на службу теології, тобто “як служниця богослов’я”

Фома Аквінський висуває п'ять доведень буття Божого. Всі вони не прямі, а опосередковані.

- ☐ «Все, що рухається, має причиною свого руху щось інше»
- ☐ існування первинної «продуктивної причини», яка і є Богом.
- ☐ Третє доведення виходить з ідеї неможливості допущення випадкового характеру світу.
- ☐ Четверте доведення апелює до факту існування у світі різних ступенів тих або тих якостей. Але в такому разі мусить існувати якесь абсолютне мірило, стосовно якого ці різні ступені набувають визначеності.
- ☐ П'яте доведення виходить із аристотелівського розуміння причинності як обов'язково цілеспрямованої. Але якщо світ причинно зумовлений, то він і цілеспрямований, отже, має бути той, хто цілеспрямовує існування світу, тобто — Бог.

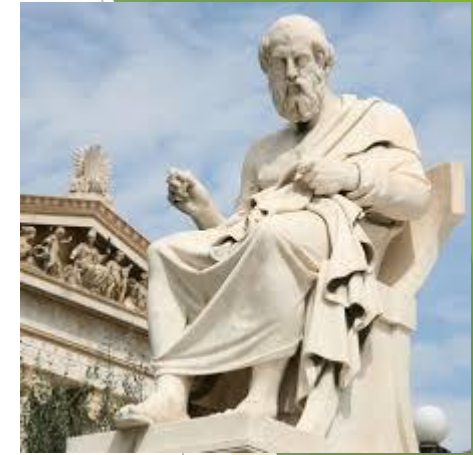
ФІЛОСОФІЯ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ

- ▶ Відродження — перехідна (від середніх віків до Нового часу) історична епоха, протягом якої помітно змінюються змістові наголоси у філософській парадигмі. На етапі раннього, або італійського, Відродження наголос падає головним чином на природну людину; на етапі ж пізнього, або північного, Відродження наголос явно зміщується в бік природи взагалі, природи як джерела постійних спонук продуктивновиробничого життя і предмета прикладання технологічних зусиль.

Рух Відродження (Ренесансу) розпочався в XIV столітті в північній та середній Італії, в XV столітті досяг розвитку, а в XVI столітті став загальноєвропейським явищем

Характерні ознаки:

- ▣ Рух до звільнення від панування релігії та церкви в усіх сферах суспільного життя - “секуляризація”.
- ▣ Повернення до античної культурної спадщини
- ▣ У центрі уваги проблема людини
- ▣ Філософське мислення антропоцентричне
- ▣ Поява гуманізму як ідейного руху ▣ Зростання інтересу до природи. Розвиток натурфілософії.

Загальні риси натурфілософії епохи Відродження

- ▶ пантеїзм (від грец. pan - все, theos - Бог - “всебожіє”)
- ▶ усвідомлення нескінченності природи, Всесвіту
- ▶ органістичний погляд на Всесвіт
- ▶ взаємозв’язок “мікрокосму” і “макрокосму”
- ▶ наявність елементів діалектики
- ▶ звернення до магії, алхімії, астрології

Видатними натурфілософами того часу були: Микола Кузанський (1401-1464) - німецький філософ, кардинал, головний твір якого - “Про вчене незнання” (1440); Філіп Теофраст Гогенгейм (1493-1541) - німецький філософ, лікар, алхімік, астролог, котрий поєднав медицину з хімією і набув загального визнання під псевдонімом Парацельса; Бернардіно Телезіо (1509- 1588) - засновник академії поблизу Неаполя, де велись дослідження людини та природи; Джераламо Кардано (1501-1576) - різнобічний італійський вчений, філософ, астроном, винахідник, котрий запропонував “карданний вал” задовго до появи автомобіля; Франческо Патріці (1529-1597) - італійський вчений, філософ, професор римського університету; Томмазо Кампанелла (1568-1639) - італійський філософ, поет, політичний діяч, який написав такі твори, як “Місто сонця”, “Про християнську монархію”, “Про церковну владу”; Джордано Бруно (1548-1600) - італійський вчений, філософ, поет, якого за передові погляди обвинуватили в єресі і відлучили від церкви; 17 лютого 1600 року він був спалений на площі квітів у Римі

Література:

- ▶ Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г. Історія філософії: Підручник. - К., 2001. - С . 41-49.
- ▶ □ Історія філософії: Підручник / За редакцією В.І.Ярошовця. - К., 2002.-С . 113-125.
- ▶ □ Іщенко Ю. А. Нариси з історії філософії : навч. посібник для студ. вищих навч. закл./ Ю. А. Іщенко; НАН України, Центр гуманіт. освіти. - К.: ЦГО НАН України, 2001. - 295 с.
- ▶ □ Кондзьолка В.В. Нарис історії античної філософії. - Львів, 1993.
- ▶ □ Татаркевич В. Історія філософії. - Т.І. - Львів, 1997. - С. 150-211.
- ▶ □ Філософія // Підручник / за ред. М. І. Горлача, Є. М. Мануйлова. - Х.: Модуль Всесвіту, 2001. - 664 с.
- ▶ □ Філософія // Підручник / за ред. О. П. Сидоренка. - К.: Знання, 2008. - 891 с.
- ▶ □ Філософія Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. П. Щерба, В. К. Щедрін, О. А. Заглада / за заг. ред. С. П. Щерби. - К.: МАУП. - 2004. - 216 с.
- ▶ □ Філософія: Підручник // Андрущенко В. П., Волович В. І., Горlach М. І., Головченко Г. Т., Губерський Л. В., Єфімець О. П., Кремінь В. Г. Підберезський М. К., Рибалко В. К. / за ред. проф. М. І. Горлача, проф. В. Г. Кременя, проф. В. К. Рибалка. - Харків: Консум, 2001. - 671 с.

Дякую за увагу!